

# روش شناسی اجتهاد

تبیین و ارزیابی مکاتب فقهی - اصولی شیعه

جلد دوم

نویسنده

مجتبی رحیمی

زیر نظر

استاد محمد تقی اکبر نژاد



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

## فهرست مطالب

بخش هفتم: مکتب ملا امین استرآبادی (ره)؛ مکتب اخباری گری

|                                                                |    |
|----------------------------------------------------------------|----|
| فصل اول: زمینه‌های پیدایش اخباری گری                           | ۱۸ |
| یک: محوریت کتب اصولی اهل سنت                                   | ۲۲ |
| دو: سند محوری و سخت‌گیری در قبول روایات                        | ۲۴ |
| سه: اهتمام ویژه به اجماع                                       | ۲۷ |
| چهار: بهره‌گیری اصولیون از قیاس و برخی استحسانات عقلی          | ۳۲ |
| پنج: تبعیت از اهل سنت در تعریف اجتهاد                          | ۳۸ |
| دیدگاه‌های دیگر دانشوران درباره علل رواج اخباری گری            | ۳۹ |
| فصل دوم: مهم‌ترین مبانی و دستاوردهای علمای اخباری              | ۴۵ |
| یک: وجوب عمل به یقین در احکام شرعی و حرمت عمل به استنباطات ظنی | ۴۶ |
| دلایل حرمت عمل به استنباطات ظنی                                | ۴۷ |
| دو: حصر مدارک احکام در روایات اهل بیت (ع) و ظنی بودن دیگر ادله | ۵۱ |
| ۱. اجماع                                                       | ۵۴ |
| ۲. ظواهر کتاب الله                                             | ۵۶ |

۳. سنت نبوی ..... ۶۷
۴. عقل ..... ۶۷
- یکم: برخورد اصولیون با عقل، قبل از اخباری‌گری ..... ۷۲
- دوم: برخورد اصولیون با عقل، بعد از اخباری‌گری ..... ۷۷
- (۱) دلیل عقل و قاعده ملازمه ..... ۷۸
- (۲) تقسیم عقل به نظری و عملی ..... ۷۸
- (۳) تقسیم حکم عقل به مستقلات و غیرمستقلات ..... ۷۸
- یک. مستقلات عقلی ..... ۸۰
- الف. مستقلات عقل نظری ..... ۸۰
- ب. مستقلات عقل عملی ..... ۸۲
- دو. غیر مستقلات عقلی ..... ۸۸
- سه. حرمت تقلید از اصولیون و جواز آن از علمای اخباری ..... ۹۲
- چهار: قطعی بودن روایات اهل بیت (ع) ..... ۱۰۳
- پنج: نقد تنويع احادیث ..... ۱۱۶
- شش: بی‌نیازی از علم رجال ..... ۱۲۳
- هفت: اهتمام زیاد به احادیث اهل بیت (ع) ..... ۱۲۷
- الف) جمع‌آوری و تألیف موسوعات حدیثی ..... ۱۲۸
۱. بحار الأنوار ..... ۱۲۸
۲. الوافی ..... ۱۳۱
۳. وسائل الشیعه ..... ۱۳۳
۴. إنبات الهداة بالنصوص والمعجزات ..... ۱۳۴
- ب) شرح کتب حدیثی ..... ۱۳۶
- هشت: لزوم بازطراحی علم اصول، بر اساس نیازهای واقعی شیعه ..... ۱۳۷

|                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------|-----|
| نه: ارائه تفسی‌رهای عمیق از ادله نقلی.....                                 | ۱۴۶ |
| مثال اول: عدم تنجس آب قلیل به صرف ملاقات با نجس.....                       | ۱۴۶ |
| مثال دوم: وجوب یا استحباب ذکر برای حائض هنگام اوقات نماز.....              | ۱۵۰ |
| مثال سوم: وجوب تعیینی نماز جمعه.....                                       | ۱۵۳ |
| مثال چهارم: حکمت مستحب شدن تکبیرات هفتگانه قبل از نماز.....                | ۱۵۶ |
| فصل سوم: برجسته‌ترین فقه‌های اخباری.....                                   | ۱۵۸ |
| فصل چهارم: ارزیابی مکتب اخباری‌گری.....                                    | ۱۶۸ |
| یک: نقاط مثبت.....                                                         | ۱۶۸ |
| ۱. توجه جدی و تفصیلی به تأثر اصول شیعه از اصول اهل سنت.....                | ۱۶۸ |
| الف) اقتباس ساختار اصول فقه از اهل سنت.....                                | ۱۶۸ |
| ب) سندمحوری در روایات و غفلت از تفاوت‌های حقیقی روایات شیعه و اهل سنت..... | ۱۶۹ |
| ۲. شکل‌گیری جوامع روایی.....                                               | ۱۷۰ |
| دو: نقاط ضعف.....                                                          | ۱۷۰ |
| فصل پنجم: برجسته‌ترین اصولیون در دوره اخباری‌گری.....                      | ۱۷۵ |

### بخش هشتم: ظهور وحید بهبهانی (ره) و روال اخباری‌گری

|                                            |     |
|--------------------------------------------|-----|
| تألیفات وی در اصول فقه.....                | ۱۸۴ |
| تألیفات وی در فقه.....                     | ۱۸۵ |
| تألیفات وی در علم رجال.....                | ۱۸۵ |
| تألیفات وی در حدیث.....                    | ۱۸۵ |
| تألیفات وی در کلام.....                    | ۱۸۵ |
| فصل اول: عوامل توفیق مجدد مکتب اصولی.....  | ۱۸۷ |
| یک: آمادگی و استعداد عمومی جامعه علمی..... | ۱۸۷ |

۱. فعالیت اصولیون قبل از علامه وحید ..... ۱۸۸
- دوم: ظهور عالمان آزاداندیش در سطوح بالای اخباری‌گری ..... ۱۸۹
۳. افراط در سطوح میانی و پایین مکتب اخباری ..... ۱۹۲
- دو: ویژگی‌های خاص روش علمی علامه وحید بهبهانی ..... ۱۹۴
۱. روشی معتدل در برخورد با روایات ..... ۱۹۴
۲. تفسیر متن بر محور فهم عرفی ..... ۲۰۵
۳. اجتناب از قاعده‌زدگی در فهم دین ..... ۲۰۷
۴. اعتراض به پرداختن افراطی به مقدمات اجتهاد ..... ۲۱۱
- فصل دوم: نوآوری‌های وحید بهبهانی (ره) ..... ۲۱۳
- یک: جداسازی امارات از اصول عملیه ..... ۲۱۳
- دو: تقسیم شک ..... ۲۱۶
- فصل سوم: ارزیابی مکتب یا هیچ علمی علامه وحید بهبهانی (ره) ..... ۲۱۸
- فصل چهارم: نقش شاگردان وحید (ره) در ترویج اصولی‌گری ..... ۲۲۵

#### بخش نهم: مکتب فقهی اصولی شیخ انصاری (ره)

- فصل اول: روش‌شناسی مکتب شیخ انصاری (ره) ..... ۲۳۷
- یک: نظام‌بخشی به موضوعات در پرتو نظم ذهنی ..... ۲۳۷
۱. نگاه معرفت‌شناسانه به اصول با ورود از منظر علم و ظن و شک ..... ۲۳۸
۲. روشی نو در تبیین اصول عملیه ..... ۲۴۱
- ارزیابی طرح شیخ ..... ۲۴۵
- برخی از ادله ضرورت احتیاط عند الخوف ..... ۲۴۵
۳. تأسیس اصل در حل مسائل ..... ۲۴۹
- برخی از اصل‌های تأسیسی شیخ ..... ۲۵۰

|     |                                                                                                      |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۲۵۰ | ۱) اصل اولیه در عمل به ظنون                                                                          |
| ۲۵۱ | ۲) اصل اولیه در بیع                                                                                  |
| ۲۵۲ | ارزیابی                                                                                              |
| ۲۵۵ | دو: تقویت منزلت اصول عملیه در جریان استنباط                                                          |
| ۲۶۳ | ارزیابی                                                                                              |
| ۲۶۷ | سه: اعمال یک روش ثابت در مواجهه با تمام مسائل فقهی یا اصولی                                          |
| ۲۶۹ | در مثال از عدم سنخ‌شناسی شیخ انصاری                                                                  |
| ۲۶۹ | اول: اصل اولیه در عمل به ظنون                                                                        |
| ۲۷۶ | دوم: حجیت خبر ثقه                                                                                    |
| ۲۸۱ | چهار: روش اثباتی شیخ (ره) در مواجهه با روایات از نظر سندی                                            |
| ۲۸۶ | راه‌های مختلف شیخ در انجبار ضعف حدیث                                                                 |
| ۲۸۶ | ۱. انجبار با شهرت                                                                                    |
| ۲۸۶ | ۲. انجبار با عمل اصحاب حدیث به آن                                                                    |
| ۲۸۷ | ۳. انجبار با از اصحاب اجماع بودن                                                                     |
| ۲۸۷ | ۴. انجبار با موافقت با قرآن                                                                          |
| ۲۸۷ | ۵. انجبار با استناد به وجود آثار صدق در روایت                                                        |
| ۲۸۷ | ۶. انجبار با اجماع منقول                                                                             |
| ۲۸۸ | ۷. انجبار با عدم الخلاف                                                                              |
| ۲۸۸ | ۸. انجبار با موافقت با قاعده                                                                         |
| ۲۸۹ | پنج: دقت‌های غیرعرفی در تفسیر متون دینی                                                              |
| ۲۹۰ | ۱. تفسیر فلسفی از متن                                                                                |
| ۲۹۳ | الف) حدیث «لا علی السهو، سهو»                                                                        |
| ۲۹۷ | ب) آیه «وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ» |



- ج) معاونت بر ظلمه ..... ۳۰۱
- د) واجب مشروط و مطلق ..... ۳۰۹
۲. بی‌توجهی به ارتکازات عقلا ..... ۳۱۶
- ب) تنجس آب قلیل به صرف ملاقات با نجس ..... ۳۱۹
- الف) اصل اولیه در ظنون، حرمت عمل به آن‌ها ..... ۳۱۹
۳. بی‌توجهی به مقام بیان ..... ۳۳۱
- الف) آیه «أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الزَّيْبَ» ..... ۳۳۲
- ب) آیه «مَا كُنَّا مَعْدِبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا» ..... ۳۳۴
۴. بی‌توجهی به سیاق ..... ۳۳۶
- الف) حدیث «لَا عَلَى السَّهْوِ، سَهْوٌ» ..... ۳۳۷
- ب) جواز معامله اجرای ..... ۳۴۰
۵. اقدام به تفسیر بدون روش‌شناسی ..... ۳۴۲
۶. قاعده‌زدگی در تفسیر متن ..... ۳۵۱
- شش: شروع از اقوال و تعرض بی‌ضابطه و بی‌رویه به آن‌ها ..... ۳۵۴
- فصل دوم: توسعه و تضییق علم اصول ..... ۳۶۷
- یک: توسعه مطالب موجود ..... ۳۶۷
- علل توسعه غیر اصولی مطالب ..... ۳۷۶
- الف) انتخاب روش غلط برای حل مسائل ..... ۳۷۶
- ب) موضوعیت دادن به اقوال و پرداختن بیش از حد نیاز به آن‌ها ..... ۳۷۷
- ج) نداشتن دغدغه مسائل عینی پیرامونی و اجرایی کردن احکام ..... ۳۷۸
- روشنفکران مهم هم‌عصر با شیخ انصاری ..... ۳۸۶
- دو: توسعه علم با ایجاد مسائل نو ..... ۳۹۶
۱. تقسیم قطع به طریقی و موضوعی و حجیت ذاتی قطع طریقی ..... ۳۹۶

|     |                                                             |
|-----|-------------------------------------------------------------|
| ۳۹۷ | الف) قطع طریقی                                              |
| ۳۹۸ | ب) قطع موضوعی                                               |
| ۴۰۱ | ثمرات تقسیم مذکور                                           |
| ۴۰۱ | ۱) حجیت ذاتی قطع طریقی بر خلاف قطع موضوعی                   |
| ۴۰۵ | ۲) جانشینی امارات شرعی از قطع طریقی بر خلاف قطع موضوعی وصفی |
| ۴۰۹ | ارزیابی ثمرات مذکور                                         |
| ۴۲۱ | ۲. حکومت و ورود                                             |
| ۴۲۹ | الف) تخصّص                                                  |
| ۴۳۰ | ب) ورود                                                     |
| ۴۳۰ | ارزیابی این تقسیم                                           |
| ۴۳۱ | ج) تخصیص                                                    |
| ۴۳۱ | د) حکومت                                                    |
| ۴۳۳ | ارزیابی این تقسیم                                           |
| ۴۳۷ | تفاوت حکومت و تخصیص از نگاه شیخ                             |
| ۴۴۳ | ۳. ابداع نظریه مصلحت سلوکیه                                 |
| ۴۴۵ | الف) مسلک طریقت                                             |
| ۴۴۶ | ب) مسلک سبیت                                                |
| ۴۴۸ | ج) مصلحت سلوکیه                                             |
| ۴۵۱ | ارزیابی مسلک شیخ                                            |
| ۴۵۷ | سه: تضییق علم با از اعتبار انداختن برخی بحث‌های آن          |

بخش دهم: پس از شیخ انصاری (ره)؛ دوره تکمیل

|     |                        |
|-----|------------------------|
| ۴۷۲ | فصل اول: منهج قم و نجف |
|-----|------------------------|

- فصل دوم: منهج آیت‌الله بروجردی و ابتکارات رجالی و حدیثی ..... ۴۸۳
- یک: نگاه ابزاری به اصول و تلاش برای پیرایش آن ..... ۴۸۳
- دو: ابتکارات ایشان در زمینه رجال ..... ۴۸۳
- سه: توجه ویژه به نقل به معنا در مواجهه با احادیث ..... ۴۹۸
- چهار: توجه به فضای اهل سنت برای فهم بهتر روایات شیعه ..... ۵۰۲
- پنج: توسعه منابع حدیثی (اصول متعلقات) ..... ۵۰۴
- شش: تولید مهم‌ترین و بهترین موسوعه حدیثی عصر حاضر ..... ۵۰۷
- فصل سوم: منهج رجالی آیت‌الله خوئی؛ وثوق سندی ..... ۵۱۶
- توثیقات خاص از نگاه آیت‌الله خوئی ..... ۵۱۹
- توثیقات عام از دیدگاه آیت‌الله خوئی ..... ۵۲۲
- کتابنامه ..... ۵۲۹